

УДК 378.14:004.4:81`25

Стрілець В. В., к.п.н., доцент кафедри іноземних мов

Полтавського національного
технічного університету імені Юрія Кондратюка

Колос Ю. З., к.п.н., доцент кафедри іноземних мов

Полтавського національного
технічного університету імені Юрія Кондратюка

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА ІЗ
ЗАСТОСУВАННЯМ ПРОГРАМНОГО КОМПЛЕКСУ «ДІАЛОГ
NIBELUNG»

У статті розглядаються поняття і складові фахової компетентності перекладача та можливості використання програмного засобу «Діалог Nibelung» в аспекті створення інтерактивного освітнього середовища для їх формування.

Ключові слова: фахова компетентність перекладача, перекладацька компетенція, квазіпрофесійна діяльність, «Діалог Nibelung».

Стрілець В.В., Колос Ю.З. *Формирование профессиональной компетентности переводчика с помощью программного комплекса «Диалог Nibelung».* В статье рассматриваются понятие и составляющие профессиональной компетентности переводчика и возможности программного средства «Диалог Nibelung» в аспекте создания интерактивной образовательной среды для их формирования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность переводчика, переводческая компетенция, квазіпрофесійна діяльність, «Диалог Nibelung».

Strilets V.V., Kolos Yu.Z. *Formation of future translator's professional competence by means of "Dialog Nibelung" software.* The article deals with the notion and components of a translator's professional competence, and the

capabilities of “Dialog Nibelung” software for creating the interactive learning environment aimed at their formation.

Key words: *translator’s professional competence, translation competence, quasi-professional activity, “Dialog Nibelung”.*

В умовах розвитку міжнародних зв’язків виникає потреба у фахівцях, здатних забезпечити двохсторонній усний і письмовий переклад в усіх сферах життєдіяльності. Наш час є епохою загальної глобалізації, зміцнення й розширення міжнародних зв’язків, міждержавної та міжкультурної співпраці. Мовні бар’єри при цьому долаються шляхом вивчення іноземних мов усе більшою кількістю людей, – з одного боку, та посиленням ролі перекладачів, – з іншого. Перекладач – це посередник, необхідна ланка в міждержавних та міжкультурних зв’язках. Його роль постійно зростає й буде зростати далі.

Перекладати вміє кожний, хто хоч трохи вивчав іноземну мову. Але цього недостатньо, щоб стати професійним перекладачем. Діяльність перекладача відрізняється від будь-якої діяльності специфікою своїх завдань, засобами, способами, психологічними труднощами та змістом. Умови, в яких здійснюється професійна діяльність, потребують формування й розвитку в перекладачів особистісних якостей, таких як: комунікативні здібності, розвинута пам’ять, гнучке мислення, творчість, інтуїція, увага, швидкість реакції тощо [7, с. 31].

Досягнення окреслених цілей вимагає пошуку нових методів навчання і, зокрема, залучення інформаційно-комунікаційних технологій. «Діалог *Nibelung*» – програмний комплекс, призначений для створення навчального мультимедійного середовища в комп’ютерному класі. Широкий спектр можливостей лінгафонного кабінету, що помітно вирізняє його з-поміж інших освітніх програмних продуктів, дозволяє використовувати його для навчання майбутніх перекладачів, значно активізувавши їхню мовленнєву діяльність.

Питання професійної підготовки перекладачів розглядалося як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями, серед яких І.С. Алексєєва, М.В. Вербицька, Н.Н. Гавриленко, Т.В. Ганічева, М.П. Ігольникова, С.А. Королькова, І.В. Корунець, Л.К. Латишев, С.Є. Максимов, Р.К. Міньяр-Бєлоручев, А.С. Ольховська, Т.Д. Пасічник, З.Ф. Підручна, О.А. Пашковський, Е. Пім, Л.М. Черноватий, О.Д. Швейцер, Р. Якобсон та ін.

Використання інформаційних технологій у процесі викладання та вивчення іноземної мови досліджували М. Варшауер, В.Є. Краснопольський, О.П. Крюкова, Є.С. Полат, П.І. Сердюков. Висвітлено деякі аспекти застосування комп'ютерних програм для навчання іншомовного читання (С.В. Радецька), письма (О.О. Москалець) і діалогічного мовлення (І.В. Чірва). Підготовці майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у вищих військових навчальних закладах присвячене дисертаційне дослідження А.В. Янковця [8], проте увага зосереджена здебільшого на вивченні іноземної мови. Формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій розглянуто у дисертаційному дослідженні О.О. Мацюк [3].

Тож, застосування програмного комплексу «Діалог Nibelung» для формування фахової компетентності майбутніх перекладачів не знайшло відображення в науково-методичній літературі, що й обумовило вибір теми статті.

Мета цієї статті – конкретизувати складники фахової компетентності перекладача та проаналізувати можливості програмного комплексу «Діалог Nibelung» для їх формування.

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою

особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [2, с. 66].

Із високим попитом на висококваліфікованих перекладачів зростає потреба у детальній розробці методики та технологій формування їхньої фахової компетентності. Останнім часом у науковій літературі з'явилося чимало розвідок щодо сутності перекладацьких компетенцій та поглядів на їх формування. Дуже своєчасним у цьому аспекті був вихід у 2013 році посібника «Методика викладання перекладу» професора Л.М. Черноватого [6], у якому, зокрема, проведено ґрунтовний аналіз останніх публікацій, подано рекомендації щодо вживання термінів та узагальнено модель фахової компетентності перекладача. На думку вченого, до робочої моделі фахової компетентності перекладача слід включити білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну компетенції. Білінгвальна компетенція включає мовну (знання двох мов) та мовленнєву (володіння ними) субкомпетенції. Екстралінгвістична компетенція охоплює всі знання, що виходять за межі лінгвістичних та перекладознавчих (фонові та предметні знання). Перекладацька компетенція включає знання загальних принципів перекладу, а також навички його здійснення. До неї також входять субкомпетенції: інструментальна (використання документальних і технологічних ресурсів, що мають відношення до роботи перекладача) та дослідницька або пошукова (здатність швидко знайти інформацію для розв'язання перекладацьких завдань). До складу особистісної компетенції, на думку автора посібника, слід включити психофізіологічний компонент, морально-етичну субкомпетенцію, субкомпетенцію самовдосконалення, а також фахово-соціальну субкомпетенцію. Стратегічна компетенція тлумачиться як надкомпетенція, інтегроване вміння перекладати, що ґрунтується на координації решти компетенцій у процесі здійснення

перекладацької діяльності. Специфічними для перекладу є стратегічна, перекладацька та більшість компонентів особистісної субкомпетенції [6, с. 176].

Документами, у яких визначаються цілі освітньої та професійної підготовки фахівця та вимоги до його компетентності є освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) та освітньо-професійна програма (ОПП). Так, в ОКХ бакалаврів напряму підготовки «Філологія» до спеціалізовано-професійних компетенцій перекладача, зокрема, належать: *здатність забезпечувати різні види усного перекладу у побутовій, діловій та науково-технічній галузях*, що передбачає наступні вміння: здійснювати усний односторонній та двосторонній послідовний усний переклад та переклад з аркуша з дотриманням норм лексичної еквівалентності, урахуванням стилістичних і темпоральних характеристик вихідного тексту, дотриманням граматичних, синтаксичних та стилістичних норм тексту перекладу; володіти системою перекладацького скоропису при виконанні усного послідовного перекладу; мати початкові навички синхронного перекладу; володіти методикою підготовки до усного перекладу, включаючи орієнтований пошук інформації в довідковій, спеціальній літературі та комп'ютерних мережах; *здатність забезпечувати різні види письмового перекладу побутових, ділових та науково-технічних текстів різних жанрів*: володіти методикою підготовки до виконання письмового перекладу; уміти складати системне уявлення про сферу людської діяльності або області знань, пов'язаних із темою перекладу; уміти письмово перекладати тексти різних жанрів, на основі знання двох мов, міжмовних розбіжностей, засобів досягнення еквівалентності перекладу, здатності проводити попередній перекладацький аналіз тексту, лінгвістичний аналіз сегменту, що перекладається, володіння соціолінгвістичними та прагматичними аспектами перекладу; уміти правильно оформлювати текст перекладу за допомогою відповідних офісних програм та у відповідності до чинних норм; застосовувати міжмовні відповідники (кліше), ураховувати системні

міжмовні розбіжності в практиці перекладу; знати основні способи досягнення еквівалентності у письмовому/усному перекладі і вміти застосовувати основні лексико-граматичні та синтаксичні трансформації (прийоми перекладу): компресію, компенсацію, генералізацію, конкретизацію, антонімічний переклад, описовий переклад і т.д. [4].

Виробничі функції: Забезпечення опосередкованої усної міжкультурної комунікації у різних галузях життєдіяльності людини (економіці, політиці, науці, культурі, освіті); виконання під керівництвом професіонала письмових перекладів, забезпечуючи при цьому точну відповідність перекладів лексичному, стилістичному і смислового змісту оригіналів, дотримання встановлених вимог стосовно наукових і технічних термінів та визначень [4].

Професійна підготовка перекладачів покликана сформувати у студентів комплекс спеціальних знань, умінь на навичок, які забезпечили б здатність вирішувати типові задачі професійної діяльності та виконувати їхні виробничі функції. Згідно із теорією знаково-контекстного навчання А.О. Вербицького, навчальна діяльність повинна, окрім власне академічної включати також і квазіпрофесійну, тобто таку, що максимально імітує майбутні професійні умови. Вона дозволяє реалізувати такі основні педагогічні функції: формування у майбутніх фахівців цілісного уявлення про професійну діяльність у її динаміці; набуття як предметно-професійного, так і соціального досвіду, у тому числі прийняття індивідуальних і спільних рішень; розвиток професійного теоретичного і практичного мислення; формування пізнавальної мотивації, забезпечення умов створення професійної мотивації. У створенні такого квазіпрофесійного середовища можуть прийти на допомогу інформаційно-комунікаційні технології.

Програмний комплекс «Діалог *Nibelung*» належить до типу програм-оболонок, які викладач може наповнювати змістом різного формату (текст, відео, аудіо, тестове завдання) залежно від поставлених цілей навчання.

Програмний комплекс використовує локальну мережу для зв'язку між комп'ютерами класу. Локальною мережею можуть передаватися аудіо та відео матеріали, текстові документи, а також здійснюватися повне управління персональними комп'ютерами з робочого місця викладача.

Комплекс можна наповнити необхідними для досягнення поставлених цілей опорами: візуальними (малюнки, слайди, відеосюжети), вербальними (ключові слова, структурно-мовні / функціональні / логіко-структурні схеми, символи таблиці) і комбінованими.

Програмний комплекс дозволяє організовувати роботу студентів у різних режимах: індивідуальному, парному, груповому. При цьому можливо диференціювати завдання студентам / парам / групам, залежно від рівня володіння мовою.

Взаємодія викладача зі студентами може здійснюватися в таких режимах: прослуховування (викладач приховано слухає говоріння студента / пари / групи), розмова (викладач спілкується з обраним студентом / парою, групою), запис (викладач записує говоріння обраного студента / пари / групи, яке автоматично зберігається в його персональній папці), чат (чат-сесія для вибраної групи), письмове повідомлення викладача студентів / парі / групі і навпаки, виклик викладача, розсилка та збір домашнього завдання у вигляді набору файлів.

За допомогою конструктора тестів викладач може створити тестові завдання таких типів: одиночний вибір, множинний вибір, заповнення пропусків, відповідність, упорядкування, відкритий.

Електронний журнал дозволяє вести облік відвідуваності, а також фіксувати бали за ті види роботи, які підлягають автоматизованому контролю, тим самим оптимізуючи процес контролю.

Розглянемо способи використання можливостей програмного комплексу «Діалог *Nibelung*» для формування конкретизованих вище складників фахової компетентності перекладача.

Білінгвальна компетенція охоплює мовну й мовленнєву компетенції в рідній та іноземній мовах. Остання, зокрема, формується на заняттях з дисциплін «Практична граматики», «Практика усного й письмового мовлення». Мовний компонент цієї компетенції включає фонетичні, лексичні, граматичні знання й навички. Мовленнєвий – уміння в читанні, аудіюванні, говорінні й письмі. Методика їх формування, вдосконалення й розвитку з використанням програмного комплексу «Діалог *Nibelung*» базується на сучасних дослідженнях комп'ютерної лінгводидактики щодо застосування програм-оболонок.

Екстралінгвістична компетенція майбутніх перекладачів розвивається, зокрема, на заняттях із дисципліни «Країнознавство». Відомості про історію й культуру країн, мови яких вивчаються, доцільно надавати за допомогою відеофонограми, яка, як відомо, здатна найяскравіше репрезентувати реалії цих країн. Завдання для перевірки розуміння створюються за допомогою конструктора тестів. Оскільки програмний комплекс має функцію доступу до мережі Інтернет, ознайомлення з актуальними проблемами сьогодення слід проводити на основі Інтернет-ресурсів, відібраних викладачем і поданих у вигляді посилань у відповідних завданнях.

Перекладацька компетенція включає знання, навички й уміння, необхідні для здійснення письмового й усного (послідовного, синхронного, з листа) типів перекладу. Вона формується на заняттях із таких дисциплін, як «Теорія і практика перекладу», «Практика усного та писемного перекладу», «Двосторонній письмовий переклад текстів різних жанрів», «Проблеми перекладу науково-технічної літератури» та ін.

Дослідники виділяють навички і вміння, спільні для всіх типів перекладу, і ті, що властиві певному типу. Розглянемо відповідні вправи, які можуть бути реалізовані в межах освітнього інтерактивного середовища, створеного із застосуванням програмного комплексу «Діалог *Nibelung*».

Розроблені за допомогою конструктора тестів завдання, які для навчання усного перекладу супроводжуються аудіо й відеофонограми, можуть бути використані для створення вправ трьох груп: підготовчих, для формування навичок, для розвитку вмінь.

Слідом за Л. М. Черноватим [6, с. 282] підготовчими ми вважаємо вправи, в яких немає перекладу, але які необхідні для формування певних якостей, що їх вимагає здійснення відповідного виду перекладу. Це вправи на: одномовне перефразування речень тексту оригіналу (ТО) та його надфразових єдностей; одномовну компресію ТО; розпізнавання смислових опорних пунктів у ТО (знайти ключові слова; речення, яке може бути заголовком прочитаного / прослуханого тексту; дати заголовок абзацу; знайти головну думку абзацу; визначити тему ТО); на одномовну антиципацію (прочитайте / прослушайте початок речення / абзацу / тексту і виберіть / запропонуйте власне продовження); на вдосконалення навичок роботи з різними типами довідкових джерел, включаючи електронні; на укладання поняттєвих схем відповідної галузі. Характерними для усного перекладу є вправи на повторення тексту, сприйнятого на слух (студенти повторюють частини тексту в паузах, тривалість яких може зменшуватися для підвищення темпу мовлення); на запис прецизійної інформації без перекладу (диктант із застосуванням імен, географічних назв, дат, чисел тощо); на розвиток пам'яті; на оволодіння перекладацьким скорописом.

На формування навичок спрямовані такі вправи: на знаходження смислових опорних пунктів у ТО, поданому в друкованому / аудіо форматі (визначте / запишіть ключові слова прочитаного / прослуханого абзацу і з опорою на них перекажіть його українською мовою; визначте головний зміст тексту, виходячи з його заголовка / підзаголовка / ключових слів і перевірте правильність вашого припущення, прочитавши / прослухавши увесь текст); на сегментування; на ймовірнісне прогнозування; на формування контекстуальної догадки; на переключення з мови на мову; на лексико-синтаксичне варіювання – вправи на здійснення трансформацій на

рівні слова, словосполучення, речення; на використання найуживаніших перекладацьких відповідників, наприклад, двотактна вправа (прослухайте – перекладіть) та чотиритактна вправа (прослухайте – перекладіть – прослухайте «ключ» і перевірте себе – повторіть правильний варіант); на компресію тексту; на пошук і прийняття перекладацьких рішень, наприклад, розв’язання нестереотипних лексико-фразеологічних проблем. Формування навичок швидкісного перекладу відбувається завдяки обмеженню в аудіо записах тривалості пауз для перекладу відповідного відрізка ТО.

Розвиток умінь здійснювати усний послідовний переклад забезпечується виконанням вправ на: якісне сприйняття й осмислення ТО; синхронізацію слухового сприймання ТО і запису його змісту (прослуховування тексту з одночасним фіксуванням основної інформації за допомогою перекладацького скоропису), синхронізацію зорового сприймання записів і говоріння (переклад з використанням записів).

Усні відповіді студентів можуть бути прослухані як без застосування програмного комплексу, так і в його межах. У другому випадку уможлиблюється одночасна робота всієї групи, що значно збільшує час активного говоріння, наприклад, для формування навичок зовнішнього оформлення говоріння та адекватного застосування просодичних засобів, заповнення пауз природними мовленнєвими формулами тощо. Викладач може вибірково слухати студентів на занятті або записувати їхні відповіді й аналізувати після заняття.

Для навчання синхронного перекладу Л.М. Черноватий пропонує вправи на складне аудіювання у різних варіантах, зокрема: викладач зачитує ТО, студенти слухають його з одночасним рахуванням уголос мовою оригіналу та подальшим переказом тексту мовою оригіналу; викладач зачитує ТО, студенти слухають його з одночасним читанням уголос мовою перекладу, а потім переказують ТО мовою перекладу [6, с. 299]. Очевидно, що у таких вправах роль викладача може виконувати

комп'ютер (для програвання фонограми ТО та аудіозапису перекладу студента). Студент може отримати зворотній зв'язок, прослухавши свій запис та звіривши його із ключем у текстовому форматі.

Також пропонуються вправи на повторення ТО мовою оригіналу з відставанням як на інтонаційно-сміслову одиницю, так і на структурно-семантичний блок [там само]. При цьому, таку вправу студенти також можуть виконувати самостійно, використовуючи можливості програмного комплексу «Діалог *Nibelung*». Вони можуть прослуховувати як записаний аудіотрек, так і живе мовлення одnogрупника, або зачитаний ним текст. Таку роботу можна організувати в парах за допомогою згаданого програмного комплексу.

Особистісна компетенція передбачає формування психофізіологічних, етичних та мотиваційних якостей, необхідних майбутньому перекладачу. Програмний комплекс дозволяє створити умови, максимально наближені до перекладацької діяльності, квазіпрофесійні ситуації, в яких необхідно співпрацювати з «клієнтом», «колегою», «начальником» у межах професійної та ділової етики. Деякі програмні засоби, доступні он-лайн, дозволяють розвивати такі якості як стійкість та гнучкість уваги та пам'ять. При чому, це відбувається у формі гри, що є потужним мотивуючим фактором.

Таким чином, програмний комплекс «Діалог *Nibelung*» дозволяє створити інтерактивне освітнє середовище, сприятливе для комплексного формування фахової компетентності майбутніх перекладачів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці на основі програмного комплексу систем вправ для розвитку описаних у цій статті складників фахової компетентності перекладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Диалог Nibelung 2.0. Руководство пользователя / ООО «Лайн». – Санкт-Петербург, 2011. – 239 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nibelung.su.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред.. О. В.Овчарук. – К. : “КІС”, 2004. – С. 66–72. – («Бібліотека з освітньої політики»).
3. Мацюк О.О. Формування професійної компетентності майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.О. Мацюк ; Хмельниц. нац. ун-т. — Хмельницький, 2011. – 20 с.
4. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра. Напрямок підготовки 6.020303 «Філологія». Нормативна частина [Текст] / ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка [Стрілець В.В., Сирота Ю.О., Колос Ю.З. та ін]. – Офіц. вид. – Полтава: ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2012. – 36 с. – (Галузевий стандарт вищої освіти України).
5. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (чотирирічний курс навчання): Проект / С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін. – К.: Координ.-інформ. центр «Злагода», 1999. – 186 с.
6. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад» / Л.М. Черноватий. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 376 с.
7. Шупта О. В. Формування готовності до професійної творчої діяльності майбутніх перекладачів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Шупта Оксана Володимирівна – Т., 2005. – 242 с.
8. Янковець А.В. Підготовка майбутніх перекладачів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у вищих військових навчальних закладах: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / А.В. Янковець ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б.Хмельницького. — Хмельницький, 2005. – 20 с.